

HÖGSTA FÖRVALTNINGSDOMSTOLENS DOM

Mål nr
3211-11

meddelad i Stockholm den 9 december 2011

KLAGANDE

1. AA

Ombud och offentligt biträde: Jur. kand. Anna-Kajsa Stranding
Advokatbolaget Wallin & Söderberg AB
Dragarbrunnsgatan 44
753 20 Uppsala

2. BB

Ombud och offentligt biträde: Jur. kand. Agnes Kelemen
Advokatbolaget Norman Fagersand
Box 1215
751 42 Uppsala

MOTPARTER

1. Individ- och familjeomsorgsnämnden i Sigtuna kommun

Ombud: Advokat Johan Carlsson
Celsus Advokatbyrå HB
Box 7100
103 87 Stockholm

2. CC

Ställföreträdare och offentligt biträde: Advokat Maria Ryrholm Lind
Bangårdsgatan 13
753 20 Uppsala

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Kammarrätten i Stockholms dom den 2 maj 2011 i mål nr 1018-11, se bilaga

Dok.Id 112943

Postadress
Box 2293
103 17 Stockholm

Besöksadress
Wallingatan 2

Telefon
08-561 676 00
E-post:
hogstaforvaltningsdomstolen@dom.se

Telefax
08-561 678 20

Expeditionstid
måndag – fredag
08:00-12:00
13:00-16:30

Mål nr
3211-11

SAKEN

Vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

HÖGSTA FÖRVALTNINGSDOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta förvaltningsdomstolen upphäver underinstansernas domar och avslår Individ- och familjeomsorgsnämnden i Sigtuna kommuns ansökan om vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, av CC.

Högsta förvaltningsdomstolen fastställer vad kammarrätten har beslutat om sekretess.

Högsta förvaltningsdomstolen bestämmer att ersättning ska betalas till Agnes Kelemen som offentligt biträde för BB med 6 560 kr (inklusive mervärdesskatt) för arbete.

Högsta förvaltningsdomstolen bestämmer att ersättning ska betalas till Anna-Kajsa Stranding som offentligt biträde för AA med 6 559 kr (inklusive mervärdesskatt) för arbete.

Högsta förvaltningsdomstolen bestämmer att ersättning ska betalas till Maria Ryrholm Lind som offentligt biträde för CC med 2 186 kr (inklusive mervärdesskatt) för arbete.

YRKANDEN M.M.

BB och AA yrkar att Högsta förvaltningsdomstolen med ändring av kammarrättens dom ska undanröja beslutet att bereda CC vård enligt LVU.

Individ- och familjeomsorgsnämnden i Sigtuna kommun bestrider bifall till överklagandena och hemställer att kammarrättens dom ska fastställas.

Maria Ryrholm Lind bestrider bifall till överklagandena.

BB anför bl.a. följande.

Socialnämnden har inte vidtagit några åtgärder alls för att undvika och förebygga ett omhändertagande. Omhändertagandet är grundat på lösa antaganden om framtiden samt på subjektiva åsikter och uppfattningar uttalade av daghemspersonal och en jourhemsmamma. Hon har inte utretts tillsammans med CC. Hennes föräldraförmåga och omsorgsförmåga har inte vid något tillfälle prövats. Det har inte visats något som tyder på att hon skulle brista i omsorgen av sin son eller utgöra påtaglig risk för att skada hans hälsa eller utveckling. CC utvecklas normalt, mår bra, har inga särskilda behov och är ett friskt barn. Ingen vet hur hon är eller skulle vara som mor eftersom hon inte har fått vara det.

Daghemspersonalen bedömde henne inom ramen för hur hon hade fungerat under praktiken på daghemmet. Personalen varken kan eller får bedöma hennes föräldraförmåga. Detta har inte heller varit personalens avsikt, då man trodde att man skulle ge en bedömning av hur hon fungerat i praktikantrollen. Mot slutet av graviditeten hade hon svårt att förena stressen på förskolan med graviditeten och det lättare handikappet. Hennes skakningar, som beror på en medfödd sjukdom, blev allt kraftigare och hennes förmåga att tänka snabbt och tänka ut nästa steg blev nedsatt. Eftersom hon har god insikt i sina begränsningar drar hon sig inte för att informera om detta och be om hjälp. Hon berättade därför för personalen om hur hon upplevde situationen och att hon inte kunde hantera den lika bra som vanligt, samt valde att sluta. Detta får anses tyda på att hon är ansvarstagande och medveten om sina begränsningar samt även på en förmåga att hantera svåra situationer på ett välfungerande och moget sätt. Både hon och hennes sambo har från början förklarat sig vara beredda att ta emot stödinsatser i hemmet. Dessutom har hennes syster förklarat sig vara villig att hjälpa till.

Jourhemsmamman reflekterade inte över att hon har ett lättare mentalt handikapp och/eller att hon vid besökstillfällena befann sig i en prekär situation då hon var nyförlöst, deprimerad och granskad under lupp vad och hur hon än gjorde.

Hon är väl insatt i sina begränsningar och har tagit tag i de problem hon har haft. Detta har intygats av psykologen DD både i skrift och vid förhandlingen i förvaltningsrätten.

AA anför bl.a. följande.

Efter observation i ett utredningshem under första tiden efter förlossningen bedömdes han ha omsorgsförmåga beträffande CC. BB har inte utretts beträffande föräldraförmågan. Yttrandet från förskolan grundar sig på personalens iakttagelser av BB när hon tagit hand om 16 barn, således vida skilt från vad det här är fråga om. Jourhemsmamman har yttrat sig om de iakttagelser som hon har gjort av BBs samspel med CC. Hennes yttrande utgörs av starkt subjektivt tyckande utan någon förankring i den aktuella sakfrågan. Det har inte varit möjligt för socialtjänsten att redan vid CCs födsel kunna konstatera att LVU skulle komma att bli tillämplig. Dessutom förelåg i detta läge ett samtycke till placering från föräldrarnas sida, för utredning av deras omsorgsförmåga. Att denna inte kom till stånd beror på socialtjänsten. Utredningen är alltför bristfällig för att det ska vara möjligt att lägga den till grund för vård enligt LVU.

Individ- och familjeomsorgsnämnden anför bl.a. följande.

Socialtjänsten mottog i juni 2010 en anmälan om oro för det väntade barnet från BBs LSS-handläggare. Handläggaren uppgav bl.a. att BB farit illa under sin uppväxt samt att hon är sen i utvecklingen, har haft svårt med inläringen och har perceptionsstörningar. Av intyg från DD framgår detsamma, samt att BB ligger klart under genomsnittet vad gäller snabbhet, förmåga till abstrakt och logiskt tänkande samt förmåga att sammanfoga detaljer till helheter. Ett sammanlagt testresultat visar på intelligenskvot 60.

En barnmorska på MVC har framfört sin oro över hur det ska gå när BB blir mamma. Vidare har förskolan där BB haft en lång LSS-praktik redovisat mycket stor oro för hennes förmåga vad gäller samspelet med små barn. Kontakten med

Mål nr
3211-11

personalen har skett i flera steg under hösten. Personalen uppger att hon har svårt att läsa av barnen samt att byta blöja. Hon har även besvär med att sysselsätta barnen då hon har svårigheter med fantasin. Hon har också berättat för personalen att hon kan få raseriutbrott om ett barn skriker, gråter eller liknande och att hon ibland inte känner sig trygg i sig själv. Personalen tvekade att lämna BB ensam med barnen då de inte visste hur hon skulle reagera om något hände.

Socialtjänsten har vid tre tillfällen träffat BB och AA. Vid det andra mötet, den 12 oktober 2010, uppgav hon att hon ofta blir arg när hon blir stressad och att hon inte är så stresstålig. Hon sa att hon inte vet hur hon kommer att reagera på de stressiga situationer som kan uppstå med ett spädbarn.

BBs syster EE har berättat att hon först blev förfärad när hon fick kännedom om systemns graviditet, och att hon känner sig osäker på hur AA och BB ska klara att bli föräldrar. EE säger att BB skulle ha svårt att ta hand om barnet, då hon kanske inte skulle kunna läsa av honom eller förstå vad han behöver. EE anser vidare att AA har svårt med sociala koder och är omogen och barnslig.

Vid besök på BB den 3 december 2010 berättade socialtjänsten för BB och AA att de inte skulle få åka hem med CC utan att planeringen var placering i ett jourhem, samt att kanske bara CC och AA eller kanske bara CC skulle placeras. AA och BB samtyckte endast till en placering om de fick vara tillsammans alla tre. Vid nästa besök på BB, den 6 december 2010, hade beslut fattats om att samplacera AA med CC enligt 6 § LVU då hans omsorgsförmåga inte var tillräckligt klarlagd. En frivillig placering kunde inte ske då AA inte visat tillräcklig förståelse för BBs omfattande brister och risken att han skulle lämna henne ensam med CC var för stor.

Mot bakgrund av den utredning som gjorts under hösten ansågs det klarlagt att BBs föräldraförmåga var otillräcklig. Socialtjänsten hade att förvissa sig om CCs bästa, om hans trygghet, säkerhet och utveckling. Att då placera CC tillsammans med föräldrarna bedömdes inte vara tillräckligt utifrån hans behov. En samplacering i hemmet, i familjehem eller på institution skulle i detta ärende ha

äventyrat CCs bästa. Det finns inte några familjehem eller institutioner som tar ett ansvar för den unge under dygnets alla timmar. Utredarna gjorde en preliminär bedömning, vilken senare bekräftats av bl.a. jour- och familjehemmet, att BB är oförmögen att se och läsa av CC på ett sätt som garanterar en ung individ säkerhet och trygghet.

När socialtjänsten besökte jourhemmet den 20 december 2010 berättade jourhemsmamman att BB inte verkade ha förstått vad som skulle komma att hända med CC och familjen. Hon uppgav att AA klarar av att sköta CC rent praktiskt men att den intellektuella stimulansen är fattig. Vidare uppgav hon att BB har svårt att ta egna initiativ samt att se CCs behov och läsa hans signaler. Den 24 mars 2011 berättade jourhemsmamman hur umgänget har sett ut sedan AA flyttade ut den 11 februari 2011. Det hade varit 18 planerade umgängestillfällen, varav föräldrarna hade närvarat vid 12 och uteblivit från 6, någon gång utan att uppge orsak. Jourhemsmamman berättade att föräldrarna inte brukade stanna hela umgänget, som var två timmar, utan ofta gick efter en timme då CC hade somnat. Vid senare vittnesförhör har jourhemsmamman också uppgett att BB inte kan tillgodose CCs behov och är osäker. BB har inte kunnat mata honom ordentligt och inte förstått när han varit trött. Jourhemsmamman ansåg att inte heller AA är kapabel att tillgodose CCs behov.

Socialtjänsten har haft kontakt med AAs morbror, FF, som ansåg att AA och BB inte bör få ha hand om CC då de inte kommer att kunna stimulera honom.

Angående möjligheten till frivillig vård så har AA vid upprepade tillfällen förklarat att han inte för egen del kan se några brister i BBs omsorgsförmåga. Han har berättat att han anser att hon kan ta huvudansvaret för CC. Hans nu framförda inställning om att vara hemma i större utsträckning förändrar inte socialtjänstens bedömning av föräldrarnas omsorgsförmåga. Både den tidigare jourhemsmamman och de nuvarande familjehemsföräldrarna har berättat om AAs bristande förmåga att tillgodose CCs behov.

Enligt socialtjänstens bestämda uppfattning har CC rätt till två vårdnadshavare som löpande följer hans utveckling över tiden. Utredningen visar att om CC bodde hemma skulle en eventuell hjälp- eller stödperson i familjen behöva finnas tillgänglig i stort sett dygnet runt.

SKÄLEN FÖR AVGÖRANDET

Enligt 1 § andra stycket LVU ska den som är under 18 år beredas vård, om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv. Enligt femte stycket ska vad som är bäst för den unge vara avgörande vid beslut enligt denna lag.

Enligt 2 § LVU ska vård beslutas om det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet.

Av 4 § LVU framgår vilka uppgifter som ska ingå i en ansökan från socialnämnden om vård enligt lagen. I ansökan ska finnas en redogörelse bl.a. för den unges förhållanden och de omständigheter som utgör grund för att den unge behöver beredas vård.

I förarbetena uttalas i fråga om rekvisitet påtaglig risk för skada bl.a. följande. För ett ingripande med stöd av lagen måste krävas att det inte är fråga om en obetydlig, oklar eller avlägsen risk för den unge utan om en klar och konkret risk för skada på den unges hälsa eller utveckling. Det får inte vara fråga om något subjektivt antagande om att barnet löper risk att skadas. Det måste alltså finnas konkreta omständigheter som talar för att risk för skada föreligger. I uttrycket "påtaglig risk för skada" ligger att det inte kan vara fråga om någon ringa risk för skada. Det bör understrykas att problem hos föräldrarna i sig inte ska föranleda ett omhändertagande för samhällsvård. Det väsentliga är de följder som dessa

problem för med sig för barnet (prop. 1989/90:28 s. 62, 63 och 107 f., se även HFD 2011 ref. 6).

Riskbedömningen enligt LVU

En förutsättning för vård enligt LVU är att det ska föreligga påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. I förarbetena anges, som nyss sagts, att det inte får vara fråga om en obetydlig eller ringa risk och den får inte heller vara oklar, avlägsen eller hypotetisk (jfr RÅ 2009 ref. 69). I rättsfallen HFD 2011 ref. 5 och 6 har vidare bekräftats lagens krav på att beslut enligt LVU inte får ha något annat syfte än att åstadkomma de åtgärder som är bäst för barnet. I det senare rättsfallet hänvisar domstolen också till att en lag som reglerar möjligheterna att skydda barn måste ha sin utgångspunkt i det förhållandet att barn är sårbarare än vuxna och att barn inte kan föra sin talan på samma sätt som vuxna. Tidsfaktorn anges också vara en viktig aspekt. Det behövs en betydande observans från socialtjänstens sida när det gäller de små barnens situation med hänsyn till deras utsatthet då de är beroende av vuxna samtidigt som deras utveckling den första tiden är utomordentligt snabb (se också prop. 1989/90:28 s. 57 f.).

Socialnämnden har alltså ett långtgående ansvar för att utreda den unges förhållanden i hemmet. Av kravet på att det ska finnas en påtaglig skaderisk och den praxis som utvecklats kring detta krav följer ett motsvarande högt krav på utredningen att visa att detta rekvisit är uppfyllt när nämnden ansöker om vård.

Trots kravet på konkretion är det fråga om en bedömning av risken för en skada som ännu inte inträffat. Det fordras alltså att ett antagande görs om en framtida sannolikhet. Det innebär att ju yngre barnet är desto svårare kan det vara att underbygga antagandet med tillräckligt konkreta omständigheter. Den utredning som förebringas inför domstolen måste likväl, även när det är fråga om ett mycket litet barn, grundas på antaganden som bl.a. så långt möjligt innefattar och bygger på relevanta observationer av föräldrarna och barnet.

Utredningen i målet

CC föddes den 30 november 2010. Den 6 december, under BB-vistelsen, beslutade ordföranden i Individ- och familjenämnden i Sigtuna kommun att omedelbart omhänderta CC. Förvaltningsrätten i Uppsala fastställde beslutet den 16 december 2010. Av förvaltningsrättens beslut framgår att den utredning som gavs in till domstolen bestod av följande uppgifter. CC kom till jourhem den 7 december 2010 tillsammans med AA. Jourhemsmamman uppgav att det fungerade utmärkt. AA fokuserade på sin sons behov och tog väl hand om honom. CC uppgavs vara lättskött. AA bad om hjälp när han behövde det. BB hade kommit på besök och det hade fungerat bra. Av förvaltningsrättens beslut framgår att utredningen huvudsakligen byggde på observationer från den förskola där BB under en längre tid före CCs födelse hade praktik genom en insats med stöd av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. Vidare fanns uppgifter om föräldrarnas skiftande inställning till samtycke till vård.

I den ansökan om vård som kom in till förvaltningsrätten den 5 januari 2011 presenterades ytterligare utredning. Denna bestod av två yttranden om BB utfärdade av en psykolog den 31 oktober 2007 respektive den 21 oktober 2009. Vidare gavs en något fylligare beskrivning av samplaceringen av AA och CC. Dessutom redovisades de olika svar som AA gett på frågor om hur han såg på framtiden. Utredningen byggde på samtal med AA vid fem tillfällen i jourhemmet, varav BB varit med vid fyra tillfällen. Samtal hade också förts på BB vid ett tillfälle då båda föräldrarna varit med. Vidare fanns utredarnas observationer av CC tillsammans med sina föräldrar. Därutöver redovisades samtal med jourhemsföräldrarna och med anhöriga till AA och BB. Vidare fanns ett intyg från den 17 december 2010 från psykologen DD vid Habiliteringscenter i Sollentuna. Slutligen fanns en riskbedömning från utredarna.

I sitt överklagande hos kammarrätten anförde AA att utredningen hade brister och att det inte fanns några konkreta händelser som visade på skada eller på försummelser. Vidare uppgav han att han var beredd att ta emot stöd. Även BB

Mål nr
3211-11

överklagade och anförde bl.a. att hon inte utretts tillsammans med CC och att hon alltså inte prövats tillsammans med honom. Den bedömning som förskolan gjort avsåg hur hon fungerade som praktikant och hade inte lämnats som något som skulle ligga till grund för en bedömning av hennes föräldraförmåga. Också hon uppgav att hon var beredd att ta emot hjälp och stöd.

I sitt yttrande över överklagandena hänvisade Sigtuna kommun huvudsakligen till den utredning som getts in till förvaltningsrätten och därutöver till att föräldrarnas samtycke inte avsåg så omfattande stöd som behövs för att täcka CCs vårdbehov.

Vidare förebringades muntlig bevisning från vardera sidan vid kammarrättens muntliga förhandling.

Någon ytterligare utredning har inte getts in till Högsta förvaltningsdomstolen.

Högsta förvaltningsdomstolens bedömning

En betydande del av utredningen i målet består av en relativt omfattande beskrivning av hur socialtjänsten uppfattar riskerna i allmänhet för barn till föräldrar med viss mental retardation eller begåvningsbrist. Kravet på att det måste finnas konkreta omständigheter som talar för att risk för skada föreligger innebär att det endast är förmågan i det enskilda fallet att ta hand om sitt barn som kan läggas till grund för ett beslut om tvångsvård.

Utredningen om BB innehåller uppgifter som pekar på att hon har förmåga att ta hand om sitt barn. Dessa uppgifter finns i psykologintyg och annan utredning som bygger på samtal med BB och på observationer som gjorts vid undersökningar av henne och som har samband med hennes lindriga mentala retardation, för vilken hon beviljats insatser enligt LSS. Vidare finns uppgifter om hur hon anmärkningsfritt hanterat sin graviditet och hur hon på ett adekvat sätt reagerat

och agerat under den tid alldeles efter CCs födelse då hon hade hand om honom på BB, dvs. från den 30 november till den 6 december 2010.

Uppgifter som pekar i motsatt riktning är observationerna från förskolepersonal under BBs LSS-praktik och vad jourhemsmamman berättat. Dessa uppgifter måste dock bedömas med försiktighet. Förskolepersonalens iakttagelser avser en situation där den praktiska hanteringen av flera barn och omsorgen av dessa i förskolemiljö med flera vuxna träder i förgrunden. Vad jourhemsmamman redovisat bygger på ett antal kortvariga umgängestillfällen vid vilka BB, enligt vad hon berättat vid den muntliga förhandlingen i kammarrätten, känt sig påpassad.

Utredningen om AA är knapphändig, men ger åtminstone vid handen att han har praktisk föräldraförmåga och har kunnat sköta CC vid de tillfällen han fått göra detta, om än det också framförts enstaka kritiska synpunkter på hur han tog hand om CC.

Beträffande båda föräldrarna finns uppgifter om hur deras respektive nätverk, främst anhöriga, bedömer dem. Även dessa uppgifter måste dock värderas försiktigt eftersom de inte ger någon klar bild av hur de anhöriga uppfattar att föräldrarna kommer att klara att ta hand om CC.

Utredningen innehåller vidare flera uppgifter som i sig är otydliga eller som i kombination med andra framstår som motsägelsefulla eller ger upphov till ytterligare frågor.

Högsta förvaltningsdomstolen finner – vad gäller föräldrarnas individuella förmåga att ta hand om CC – att BBs förmåga inte har prövats tillräckligt, vare sig med eller utan det stöd på frivillighetens grund som socialnämnden har haft fog för att anta att hon behöver. Beträffande AA har utredningen inte visat annat än att han har förmåga att ta hand om CC. Utredningen om föräldrarnas förmåga att ta hand om sitt barn kan således inte anses beskriva en sådan påtaglig risk för skada som är en

Mål nr
3211-11

förutsättning för ett beslut om tvångsvård. Överklagandena ska därför bifallas.

Mats Melin

Karin Almgren

Eskil Nord

Annika Brickman

Helena Jäderblom

Ann-Charlotte Borlid

Föredragande justitiesekreterare

Avd. I

Föredraget 2011-10-19